

Skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan: Heimværet, slåttemark 2, Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke.

Foto: P. Vesterbukt/Bioforsk

FIRMANAVN OG ÅRSTALL: Bioforsk Midt-Norge. 2014

PLAN/PROSJEKTANSVARLIG: Per Vesterbukt

OPPDRAGSGIVER: Vikna kommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernavdelingen

LITTERATURREFERANSE (for skjøtselsplanen): Vesterbukt, P. 2014. Skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan: Heimværet, slåttemark 2, Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke

Innhold

Innhold.....	3
1. Innledning.....	4
Slåttemarksutforminger Midt-Norge	4
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	5
2. Lokalitet: Heimværet, slåttemark 2	7
Kilder	11
Ortofoto/kart.....	12
Bilder.....	13
Artsliste.....	16

1. Innledning

Slåttemarker er arealer som blir regelmessig slått. Semi-naturlig slåttemark, eller såkalt natureng, er slåttemarker som er formet gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. De er ofte overflatelyddet, men ikke oppdyrket og tilsådd i seinere tid, og ikke eller meget lite gjødslet. De blir slått seint i sesongen. Slåttemarkene blir eller ble gjerne høstbeitet og kanskje også vårbeitet. Hvordan slåttemarkene har vært skjøttet varierer noe fra sted til sted og hvor man er i landet. Slåttemark er urte- og grasdominert og oftest meget artsrik. Den kan være åpen eller tresatt.

Tresatte slåttemarker med styvingstrær som blir høstet ved lauvring er i dag meget sjeldne. Slike såkalte lauvenger ble gjerne beitet om våren, slått en gang seint om sommeren og høstbeitet. I tillegg ble greinene på trærne høstet til lauvfôr med et tidsintervall på 5-8 år. I gammel tid spilte også myr en viktig rolle som slåttearealer (slåttemyr). De fleste jordvannsmyrene i Norge har tidligere vært slått, men myrslåtten opphørte i stor grad alt for lenge siden og forekom bare noen få steder fram til slutten av 1950-årene. Gjengroingen av slåttemyr går imidlertid gjerne langsomt så flere myrer bærer i dag likevel fortsatt preg av denne høstingen. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrer som fortsatt er i hevd.

De ulike slåttemarkene tilhører våre mest artsrike naturtyper med meget stor betydning også for andre organismer enn karplanter. Rundt 70 prosent av våre dagsommerfugler er for eksempel knyttet til åpen engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og en rekke vadefugler bruker strandenger (slått eller beita) som hekkeområder og rasteplasser ved trekk. I tillegg har slåttemarker stor betydning for mange truede beitemarksoppper. Slåttemarker kan ikke erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og flere arter som ikke opprettholdes av beite. I sammenligning med beitemarker har de høyest arts mangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være, viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

Slåttemarksutforminger Midt-Norge

Den store variasjonen i vår slåttemarksvegetasjon i Norge er foreløpig bare delvis kartlagt. I det følgende har vi likevel forsøkt å peke på noen utforminger av slåttemarksvegetasjon som kan sees som karakteriske for Midt-Norge og dermed gir denne regionen et særskilt forvaltningsansvar. Vi gir også eksempler på noen verdifulle lokaliteter.

I Midt-Norge finnes utforminger av dunhavreeng på kysten med arter som blåstarr, vill-lin, ormetunge og marianøkleblom. Artsrike slåttemarker med bl.a. marinøkkel og rødflangre er registrert på Allmenningsværet i Roan, Sør-Trøndelag. Eksempel på artsrik dunhavreeng er registrert også i Oppdal kommune på Åmotsdalen gård og på Halsen. Også Kleivgardene-Sliper-Detli i Oppdal har meget artsrik slåttemark med kalk- og varmekrevende arter. I Lierne i Nord-Trøndelag på Kvelia finnes boreale slåttemarker (flekkgrisøreeng) med lang kontinuitet, som fortsatt er i god hevd. Og på Storlia i Leksvik kommune finnes hevdede enger av ulike typer som frisk fattigeng, frisk til tørr middels baserik eng og vekselfuktig, baserik eng, med vill-lin, nattfiol, storblåfjær, bakkesøte, vårmarihand, bergskrinneblom, vårskrinneblom og stortveblad. Velhevd skogstorkenebb-ballblomslåttemarker finnes i Sølendet naturreservat, i Røros kommune, Sør-Trøndelag.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammel artsrik eng på, er å følge opp den tradisjonelle driftsforma, uten gjødsel og med sein slått. Det tradisjonelle slåttetidspunktet har variert noe fra sted til sted avhengig av klima og høyde over havet. Derfor er det viktig å finne ut hva som har vært vanlig på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet fra gammelt av. Slått før 10. juli var imidlertid meget sjeldent!

En bør benytte lett redskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettere traktor der det er mulig). Graset må bakketørkes/evt. hesjes før det fjernes. Bakketørkinga viktig for at frøa til engartene både skal få modne ferdig og bli liggende igjen på enga når høyet samles sammen og kjøres vekk.

Enkelte steder har engene i tillegg vært beitet, enten vår eller høst eller begge deler. Bare beiting kan imidlertid ikke erstatte slått, men er det eneste mulighet for skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsomme. De velger ikke ut "godbitene" slik sauene gjør. Beitepresset må i tilfelle ikke være for stort, og en må vente seg noe manuell etterrydding. Der en har tidligblomstrende arter som til eksempel søstermarihånd er det særlig viktig at en unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjelder restaurering av enger som er i gjengroing og utvidelse av eksisterende slåtteareal er det viktig å ikke sette i gang med mer omfattende restaurering enn det en greier å følge opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaureres, kan det være lurt å ta det trinnvis over flere sesonger. Slik blir det mer overkommelig, og en får en følelse med hvor omfattende de ulike tiltaka er, og hva en kan forvente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomføres på frossen og gjerne bar mark, dette for å unngå skader på undervegetasjonen og er samtidig lettvinnt for å få så lav stubbe som mulig. Rydding i snø kan være noe mer tungvint, mindre busker og oppslag kan også ryddes på sommeren når det er tørt og mye av biomassen er samlet i bladene.

I slåtteenger som *ikke* har vært tresatt er det ikke noe poeng å sette igjen noe særlig med trær. Gamle styvingstre må imidlertid spares. Et og annet lauvtre med fin og vid krone kan og få stå. All gran/furu og fremmede treslag (eksempelvis platanlønn) bør fjernes.

Etter hogst er det spesielt viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samla sammen og brent på egne steder, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødige oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska rask- og storvoksen konkurransesterk vegetasjon. Oppflising og spredning av flis i området er av samme grunn ikke å anbefale.

Gjenstående biomasse vil ta opp noe av næringen som frigjøres fra de døde røttene til trær og busker som har blitt ryddet vekk. Dette gir en gjødseleffekt som lett forårsaker oppvekst av uønska nitrogenkrevende arter (som for eksempel bringebær, brennesle). Gradvis gjenåpning er derfor viktig. Gjødslingseffekten sammen med økt lysinnstråling fører gjerne også til en del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningene i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette faller normalt sammen med slåttetidspunktet. Det kan likevel være nødvendig å rydde lauvrenninger flere ganger utover i første sesongen, og i tillegg året etter.

Osp og or sprer seg ved rotskudd, og rydding kan i mange tilfelle føre til utstrakt renning. Disse kan det derfor lønne seg å ringbarke (sokke). Det bør da skjæres et fem cm bredt band rundt treet nedenfor nederste greina. Det er viktig at snittet er så dypt at all barken forsvinner, slik at transporten av næringsstoff helt sikkert er brutt. Det er lettest å ringbarke om våren. Etter tre somrer må de døde trea fjernes.

Stubber må kappes helt ned til bakken, enten i forbindelse med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubber vil gå raskere i forråtning om en skiller barken fra veden med et spett eller lignende, og så stapper jord i mellom. Med unntak av osp og or kan en også unngå renninger på denne måten. Dette kan til eksempel være aktuelt i kanter som hindrer lysinnstråling til slåttemarka.

Problemarter som bringebær- og rosekratt, brennesle, mjødurt eller liknende går normalt ut ved slått, men kan være avhengig av slått flere ganger per sesong i begynnelsen med lå eller krattrydder. Evt. felt med einstape (bregne) bør slås ned med kjepp (ikke skjæres ned). På denne måten fortsetter bregna med å transportere næring fra røttene, og utarmer så rotsystemet sitt. Den bør så fjernes på høsten.

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker som finnes på DNs hjemmesider:
<http://www.dirnat.no/content/1916/>

2. Lokalitet: Heimværet, slåttemark 2

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)

*Navn på lokaliteten: Sør-Gjæslingan: Heimværet, slåttemark 2		*Kommune: Vikna	*Områdenr:
ID i Naturbase:	*Registrert i felt av: Per Vesterbukt, Line Johansen		*Dato: 12.08.2013
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige): Nord-Trøndelag fylkeskommune. 2004. Forvaltnings- og skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan.			Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:
*Hovednaturtype: Slåttemark 100%		Utforminger: D0110 Baserik eng 100%	
Tilleggsnaturtyper: Ingen			
*Verdi (A, B, C): B	Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.) Bilder tatt under befaring 12.08.2013.		

Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11)

Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):		Vegetasjonstyper:
< 20 m	X	God		Slått	Torvtekt	G10 - Hestehavre-eng.
20 - 50 m		Svak		Beite	Brenning	
50-100 m		Ingen	X	Pløying	Park/hagestell	
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling		
		Dårlig		Lauving		

*OMRÅDEBESKRIVELSE (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)

INNLEDNING

Områdebeskrivelsen er utarbeidet av Bioforsk Midt-Norge v/Per Vesterbukt. Dette er i forbindelse med oppfølging av handlingsplan for slåttemark i Nord-Trøndelag, på oppdrag fra Vikna kommune (grunneier) og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag. Det ble tatt befaring i felt 12.8.2013, utført av Per Vesterbukt og Line Johansen.

BELIGGENHET OG NATURGRUNNLAG:

Lokaliteten ligger på øya Heimværet ved Sør-Gjæslingan, Vikna kommune. Sør-Gjæslingan er et fraflyttet fiskevær som nå er et fredet kulturmiljø med turistnæring. Området omfatter en samling av ca. 80 øyer, holmer og skjær og ligger ytterst i Folda.

Heimværet er den største av øyene i Sør-Gjæslingan. Øya er også den høyeste med 38 moh. Beliggenheten ytterst i Folda gjør vegetasjonen utsatt for både vindslitasje og saltpåvirkning. Slåttemarka er veldrenert, noe baserik mark med tynt jorddekke på berg og noe tørkeutsatt. Beliggenhet vest-sørvest-vendt. Den grenser i sørvest ned mot en gammel fjøs og mot grusveien som går gjennom Heimværet. Ellers er den omgitt av flekkvis nakent berg og kystlynghei.

Berggrunnen består av migmatittgneis med granittisk til granodiorittisk sammensetning, bare delvis med øyetekstur, stedvis bandet, med band av diorittisk eller amfibolittisk sammensetning.

NATURTYPER, UTFORMINGER OG VEGETASJONSTYPER:

Naturtypen er D01 slåttemark, med utforming D0110 Baserik eng. Vegetasjonstypen er G10 - Hestehavre-eng.

ARTSMANGFOLD:

Beliggenheten er nær sjøen med mulig saltpåvirkning, men det ble ikke påvist salttolerante arter. Engarealet innehar i stedet slåttefavouriserte arter (eks. dunhavre, gulaks, hestehavre), slik at naturtypen derfor faller inn under slåttemark.

Relativt høyt, frodig feltsjikt (20-100 cm) med både høyvokste og lave urter, flekkvis glisne åpne partier samt noe nakent berg. Slåttemark med svakt/middels rik flora med hestehavre-utforming, der mengdearter består av engkvein, rødsvingel, gullris og hestehavre. Andre mengdearter med noe mindre utbredelse er engfrytle hundekjeks, vanlig vendelrot, krattmjølke og rød jonsokblom. Det ble også registrert bl.a. dunhavre, geitsvingel, gulaks og stornesle. 16 naturengarter ble påvist (Som definert i Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker). Ingen rødlistearter registrert.

Den rike forekomsten med hestehavre (mengdeart) og dunhavre tilsier tørkeutsatt og noe baserik mark, og vegetasjonstypen kan nok best plasseres inn under G10 - Hestehavre-eng.

BRUK, TILSTAND OG PÅVIRKNING:

Tidligere slåttemark som også ble beitet. Brakklagt, men med tradisjonell slått fram til ca. 15 år siden. kun sporadisk skjøtsel senere år. Ikke utsatt for gjengroing. Lite gjødselpåvirket, noe også tilstedeværelsen av dunhavre indikerer.

FREMMEDE ARTER:

Ingen

KULTURMINNER:

Fiskeværet Sør-Gjæslingen er et fredet kulturmiljø.

SKJØTSEL OG HENSYN:

Det bør gjenoppstartes skjøtsel i form av slått. Det anbefales at enga slås med lett redskap én gang i året på sensommeren, etter ca. 15. juli. Graset bakketørkes, rakes, vendes, evt. hesjes før det fjernes, dette for å opprettholde frømodning og frøspredning blant engartene på slåttemarka. Hvis graset fra slåtten kastes bør det ikke deponeres i kantsoner på enga, da dette gir en gjødslingseffekt fra gras under nedbryting. Slåttemarka som helhet er bratt, med berg oppe i dagen og utgjør tungdrevet areal.

Vedrørende restaureringstiltak så ligger enga i et åpent landskap med tilgrensende lynghei, og det er i dag ikke kratt/kantskog eller gjengroingsskog som grenser inntil enga. Ved evt. oppslag av kratt, busker eller trær i kantsonene bør disse hugges ut og fjernes.

For å unngå skader på undervegetasjonen anbefales evt. rydding på frossen mark. Dette gjelder særlig hvis det er aktuelt å bruke traktor eller andre tunge landbruksmaskiner. Mindre busker og oppslag kan også fjernes på sommeren når det er tørt og mye av biomasse er samlet i bladene. Ved evt. oppkomme av fremmede treslag bør disse fjernes. Ved hogst er det viktig at ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samlet og helst fraktet ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil kunne favorisere hurtigvoksende og konkurransesterke arter som er uønsket i vegetasjonen.

DEL AV HELHETLIG LANDSKAP:

Ja. Sør-Gjæslingen er i dag et fredet kulturmiljø og i dette inngår også kulturlandskapet på øyene. Slåttemarka på Heimværet utgjør en viktig del av et helhetlig kulturlandskap med slåttemark, beitemark og kystlynghei i fiskeværet.

VERDIBEGRUNNELSE:

Slåttemark med svak/middels rik vegetasjon, lite gjødselpåvirket. Lengre periode med brakklegging, men har beholdt overvekt av slåttemarks-struktur i enga. Del av tradisjonelt kulturlandskap som også inneholder kulturminner som er viktige for biomangfoldet. Svak verdi. Må startes skjøtsel i form av slått for å opprettholde verdien.

SKJØTSELSPLAN

Dato skjøtseleksplan: 25.10.2013	Utformet av: Per Vesterbukt		Firma: Bioforsk Midt-Norge	
UTM Nord: 7180727N Øst: 584594	Gnr/bnr. 46/1	Areal (nåværende): 1.6 daa.	Areal etter evt. restaurering: 1.6 daa.	Del av verneområde? Ja

MÅL:

Hovedmål for lokaliteten:

Området er fra tidligere brakklagt og svak/middels artsrikt med verdi B. Målet er å gjeninnføre og opprettholde årlig skjøtsel i form av tradisjonell slått for å opprettholde slåttemarksstrukturen og artsinnholdet for lokaliteten.

Konkrete delmål:

Starte restaurering i form av årlig skjøtsel

Opprettholde årlig skjøtsel.

Opprettholde eller øke artsdiversiteten i slåttemarka, med de karakteristiske slåttemarksindikatorer som inngår.

Opprettholde eller øke verdistatusen av slåttemarka

Ev. spesifikke mål for delområde(r):

Tilstandsmål arter:

Opprettholde eller øke artsdiversiteten i slåttemarka

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:

Kantsoner skal holdes lysåpne.

Fortløpende fjerne oppslag av trær/busker i kantsonene.

AKTUELLE TILTAK:

Enga slås med lett redskap (tohjuling eller ljå) en gang hvert år, ikke før etter ca. 15 juli. Graset bakketørkes 3-4 dager, rakes, vendes, evt. hesjes og fraktes bort.

Slåttemarka skal ikke gjødsles, sprøytes, sås eller jordbearbeides.

Graset bør ikke deponeres i kantsoner på enga, da dette gir en gjødslingseffekt fra gras under nedbryting.

Arealet kategoriseres som tungdrevet. Slåttemarka er småkupert, bratt og har partier med berg. Hvis gras må deponeres bør det skje nedenfor slåttemarka, evt. plasseringer som ikke gir gjødselsig inn i enga.

Hvis aktuelt: lettere beiting fra husdyr kan benyttes vår og høst, men beitetrykket bør ikke være for høyt.

Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle:

Rydde evt. oppslag av trær/busker i kantsonene for å opprettholde solinnstrålingen. Kan tilpasses kapasiteten for grunneier.

Hvis kjøring med tyngre landbruksmaskiner er aktuelt i forbindelse med rydding bør dette skje på frossen mark.

Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle:

Prioritering (år)	Ant daa og kostnad/daa	Kontroll: (Dato)
Hvert år	1.6 daa 7 t/daa	Sept., hvert år
Ved behov	20 t/daa	Sept., hvert år

UTSTYRSBEHOV: Tohjulsslåmaskin evt. ljà for slått, river for vending og fjerning av gras, ATV for bortkjøring. Ved evt. hesjing; påler og stålstreng.				
OPPFØLGING: Skjøtselsplanen skal evalueres innen 5 år: 2019 Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Ny artsregistrering bør utføres i 2019.				
Tilskudd søkt år:		Søkt til:		
Tilskudd tildelt år:		Tildelt fra:		
Skjøtselsavtale parter: Vikna kommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag				
ANSVAR: Vikna kommune.				

Kilder

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Miljøvernavdelingen. 2013. Pers. med.

Direktoratet for naturforvaltning. 2001. Naturbase dokumentasjon, biologisk mangfold.

Direktoratet for naturforvaltning. 2009. Handlingsplan for slåttemark.

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

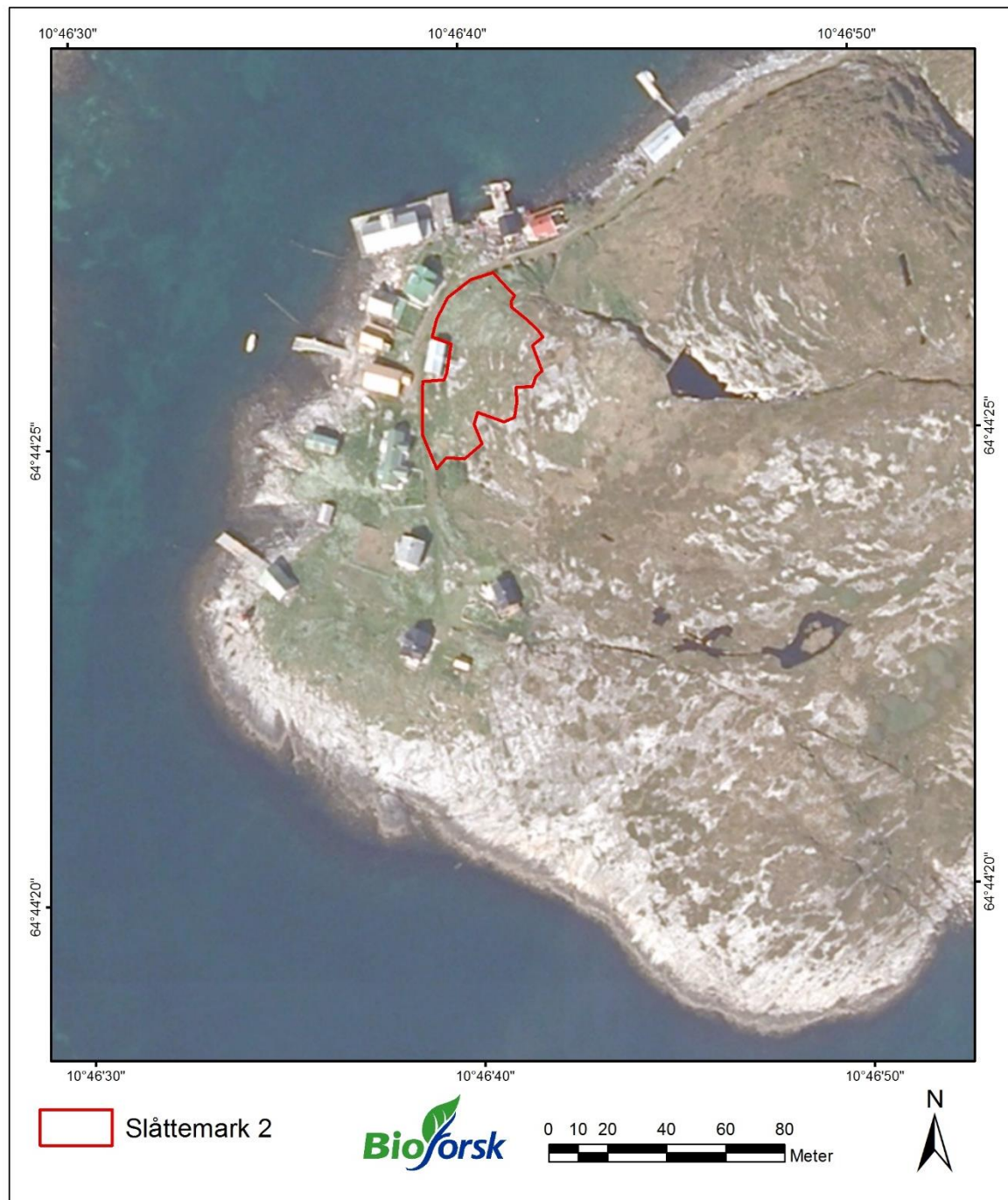
Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M., 1999: Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget. 252 s.

Nord-Trøndelag fylkeskommune. 2004. Forvaltnings- og skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan.

NGU u.d. Berggrunn Nasjonal berggrunnsdatabase. Lokalisert 20.10.13, på <http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/>

Ortofoto/kart

Figur 1. Lokaliteten Heimværet med slåttemark 2 som inngår i skjøtselsplanen (inntegnet rødt).

Bilder

Figur 2. Øverst: Slåttemarka sett mot sør. Hestehavre og dunhavre gir et relativt høyt feltsjikt, og disse to grasartene er sterkt bundet til slåttemarker. Slåttemarka har tynt jorddekke på berg og er noe tørkeutsatt. Nederst: Feltsjikt med hestehavre, engfrytle, gullris og rødsvingel. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 3. Øverst: feltsjikt med hestehavre, sett mot nord. Nederst: Slåttemarka sett nedover mot sørvest med tilgrensende bebyggelse. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.8.2013.

Figur 4. Gammelt bilde fra lokaliteten mens det fremdeles pågikk aktiv skjøtsel i form av slått og hesjing i slåttemarka. Bildet viser nederste del av slåttemarka som grenser inntil fjøset, sett mot nord. Fjøset står fremdeles i dag. Foto: © www.sor-gjaeslingan.no. (Årstall ukjent).

Artsliste

Artslista er basert på en rask gjennomgang av lokaliteten, og er ikke uttømmende.

Dunhavre	<i>Avenula pubescens</i>
Engfrytle	<i>Luzula multiflora ssp. multiflora</i>
Engkvein	<i>Agrostis capillaris</i>
Engrapp	<i>Poa pratensis ssp. pratensis</i>
Engsyre	<i>Rumex acetosa</i>
Geitsvingel	<i>Festuca vivipara</i>
Gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>
Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>
Hestehavre	<i>Arrhenatherum elatius</i>
Hundegras	<i>Dactylis glomerata ssp. glomerata</i>
Hundekjeks	<i>Anthriscus sylvestris</i>
Høymol	<i>Rumex longifolius</i>
Krattmjølke	<i>Epilobium montanum</i>
Lodnerublom	<i>Draba incana</i>
Rogn	<i>Sorbus aucuparia</i>
Rød jonsokblom	<i>Silene dioica</i>
Rødsvingel	<i>Festuca rubra</i>
Skjermesveve	<i>Hieracium umbellatum</i>
Snauveronika	<i>Veronica serpyllifolia ssp. serpyllifolia</i>
Stornesle	<i>Urtica dioica</i>
Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>
Vendelrot	<i>Valeriana sambucifolia ssp. sambucifolia</i>